

Teoretické a praktické problémy českého jazyka gramatické – přednáška 1

Plán přednášky

- Gramatika češtiny, jazykové roviny.
- Principy zpracování gramatiky češtiny.
- Mluvnice češtiny, jazykové příručky, lingvistické časopisy.

Gramatika češtiny, jazykové roviny

- gramatika: soubor pravidel, kterými se řídí fungování jazykového systému
 - aplikovaná lingvistika: popis struktury – pravidel kombinace jazykových jednotek
- jazykové roviny: základní jazykové jednotky
 - fonologie (zvuková stránka jazyka): fón – foném
 - morfologie (stavba slovních tvarů): morf – morfém
 - syntax (stavba vět a nadvětných celků): výpověď – vět
 - textová syntax (text): text – textový vzorec
 - morfosyntax

Principy zpracování gramatiky češtiny

- synchronní: současný jazykový stav
- diachronní (historický): studuje vývojová stadia jazyka, jazykové změny a vývojové tendence

Principy zpracování gramatiky češtiny

- preskriptivní přístup: standardizace, kultivace spisovné formy jazyka – unifikace, reprezentativnost
 - jazyková politika (jazyková kultura)
 - úzus: skutečná většinová praxe
 - norma: běžná a dobrá praxe
 - kodifikace: závazná pravidla pro užívání spisovného jazyka
 - purismus
 - substandardní variety jazyka
- deskriptivní přístup: popis skutečného úzu
 - jazykové korpusy

Principy zpracování gramatiky češtiny

- sémaziologický přístup: od formy k významu
 - gramatické formy, kategorie → významy, které vyjadřují
 - genitiv, nedokonavý vid, předložka *na*, spojka *aby*
 - výhody X nevýhody
- onomaziologický (funkční) přístup: od významu k formě
 - význam (jazykové univerzálie) → způsoby jejich vyjádření
 - příklady významových univerzálií (A. Wierzbicka)
 - výhody X nevýhody

Principy zpracování gramatiky češtiny

- gramatika performační (korpusová, deskriptivní): gramatické struktury v reálné komunikaci
 - kompetence vs. performance (N. Chomsky)
 - langue vs. parole (F. de Saussure)
 - otázka reprezentativnosti, omezené didaktické využití
- gramatika systémová: jazykový systém

Principy zpracování gramatiky češtiny

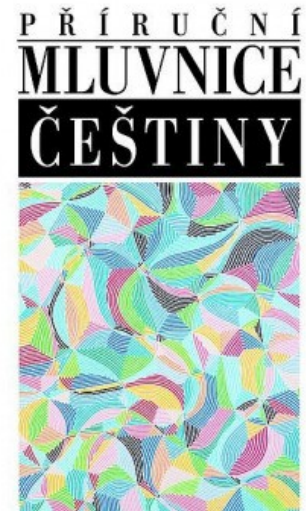
- gramatika teoretická: obecné principy a kategorie bez ohledu na konkrétní jazyk
- gramatika kontrastivní (srovnávací): porovnává gramatické systémy dvou jazyků X mluvnice jednojazyčná
 - kontrastivní teorie (Lado, Fries ad.): pozitivní/negativní transfer (60. léta 20. stol.)
- gramatika univerzální: zkoumá jazykové univerzálie
- více: Čermák, F. (2001): Jazyk a jazykověda. Praha: Karolinum

Mluvnice češtiny

- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA A. (1996): Stručná mluvnice česká, Praha: Fortuna. (vydání upravené dle Pravidel českého pravopisu z r. 1993, 1. vyd. 1950)
- STYBLÍK, V. (2004): Základní mluvnice českého jazyka. Praha: SPN.
- PETR, J. a kol. (1986–1987): Mluvnice češtiny 1–3. Fonetika. Tvarosloví. Skladba. Praha: Academia.

Mluvnice češtiny

- ČECHOVÁ M. a kol. (2011): *Čeština – řeč a jazyk*, 3. upr. vyd. Praha: SPN. (1. vyd. 1996)
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. (2012): *Příruční mluvnice češtiny*, 2. upr. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. (1. vyd. 1997)

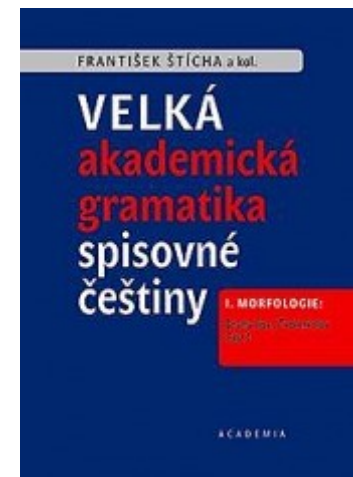
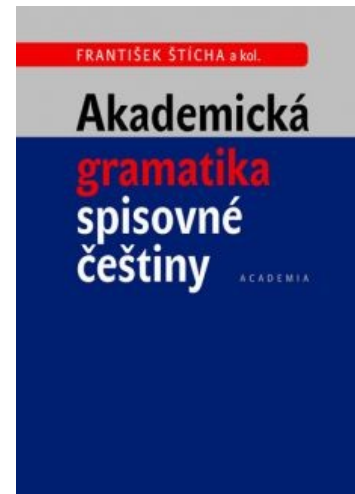
Mluvnice češtiny

- CVRČEK, V. a kol. (2010): Mluvnice současné češtiny, Praha: Karolinum.
 - Český národní korpus (ČNK)
 -
- PANEVOVÁ, J. a kol. (2014): Mluvnice současné češtiny 2. Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu. Praha: Karolinum.
 - Pražský závislostní korpus (Prague Dependency Treebank, PDT)

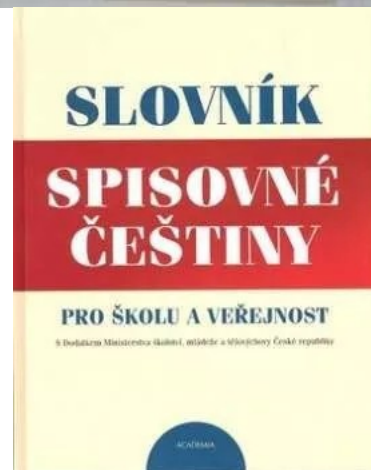
Mluvnice češtiny

- ŠTÍCHA, F. a kol. (2013): Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia.
- ŠTÍCHA, F. a kol. (2018): Velká akademická gramatika spisovné češtiny 1 - Morfologie. Druhy slov. Praha: Academia.

Slovníky výkladové

- HAVRÁNEK, Bohuslav (1971): Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ). Praha: Academia.
- KROUPOVÁ, L. et al. (2005): Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (SSČ). Praha: Academia.
- další slovníky: <https://lexiko.ujc.cas.cz/index.php?page=3>

Slovníky valenční

- SVOZILOVÁ, N. – PROUZOVÁ, H. – JIRSOVÁ, A. (1997): Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves . Praha: Academia.
- SVOZILOVÁ, N. – PROUZOVÁ, H. – JIRSOVÁ, A. (2005): Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení. Praha: Academia.

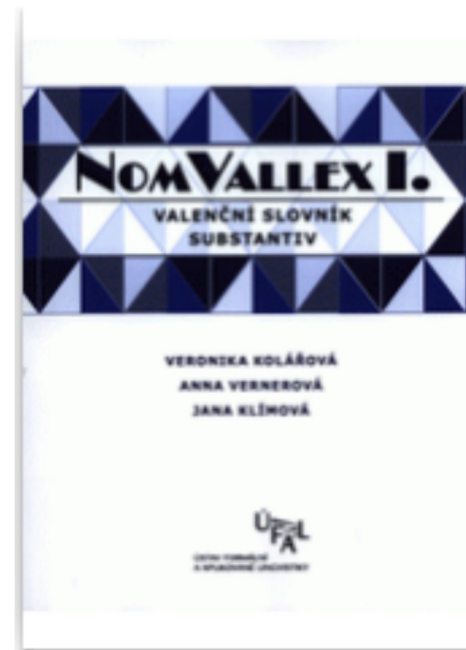
Slovníky valenční

- LOPATKOVÁ, Markéta et al. (2016): Valenční slovník českých sloves, 2. přepr. vyd. Praha: Karolinum.
- VALLEX
 - Valency Lexicon of Czech Verbs
 - <https://ufal.mff.cuni.cz/vallex/4.5/about.html>

Slovníky valenční

- KOLÁŘOVÁ, Veronika; VERNEROVÁ, Anna a KLÍMOVÁ, Jana. NomVallex I: valenční slovník substantiv. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky, 2020.
- NomVallex (ÚFAL)
 - Corpus-based Valency Lexicon of Czech Nouns
 - <https://ufal.mff.cuni.cz/nomvallex/2.5/>

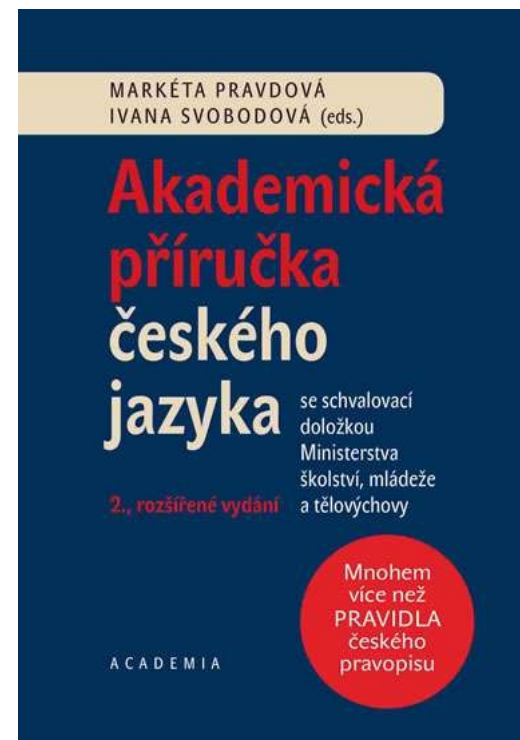

Slovníky on-line

- SSČ, SSJČ: <http://prirucka.ujc.cas.cz/> (bez registrace)
- Akademický slovník současné češtiny: slovníkcestiny.cz
- další slovníky češtiny: https://deb.fi.muni.cz/proj_debdict-cs.php (nutné přihlášení)

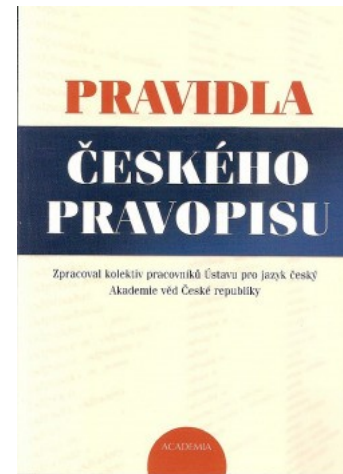
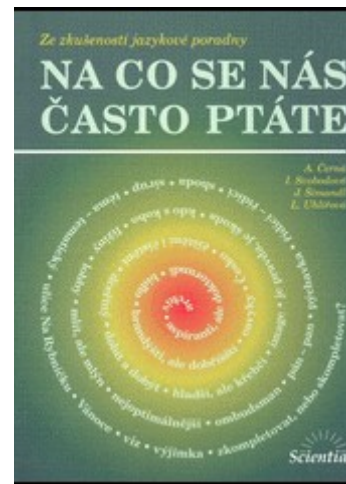
Jazykové příručky

- Internetová jazyková příručka: nemá normativní charakter
 - <http://prirucka.ujc.cas.cz/>
- PRAVDOVÁ, M. – SVOBODOVÁ, I. (2019): Akademická příručka českého jazyka, 2. upr. vyd. Praha: Academia.

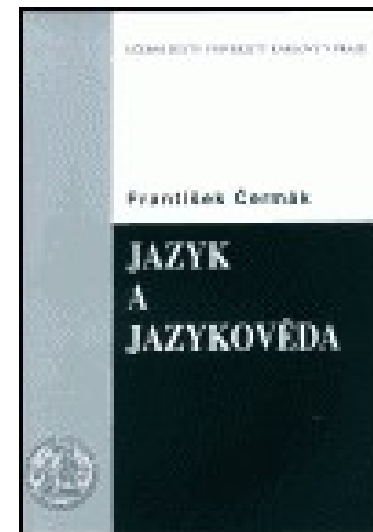
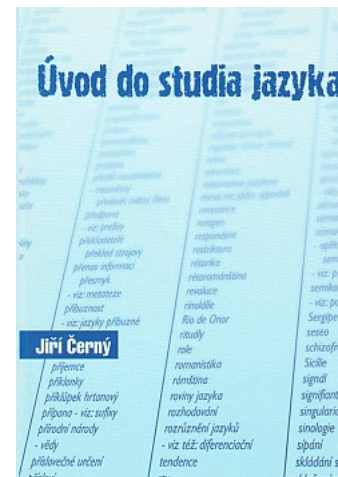
Jazykové příručky

- SVOBODOVÁ, I. - ŠIMANDL, J. - ČERNÁ, A. - UHLÍŘOVÁ, L. (2002): *Na co se nás často ptáte: ze zkušeností jazykové poradny*. Praha: Scientia
- HLAVSA, Z. et al. (2005): *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia.

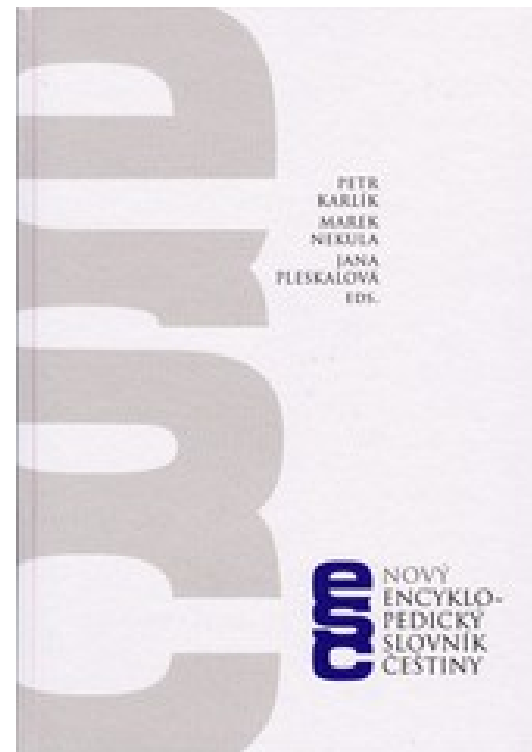
Lingvistické příručky

- ČERNÝ, J.: Úvod do studia jazyka. 2. vydání. Olomouc: Rubico, 2008.
- ČERMÁK, F. (2011): Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. 4. vyd. Praha: Karolinum.

Lingvistické příručky

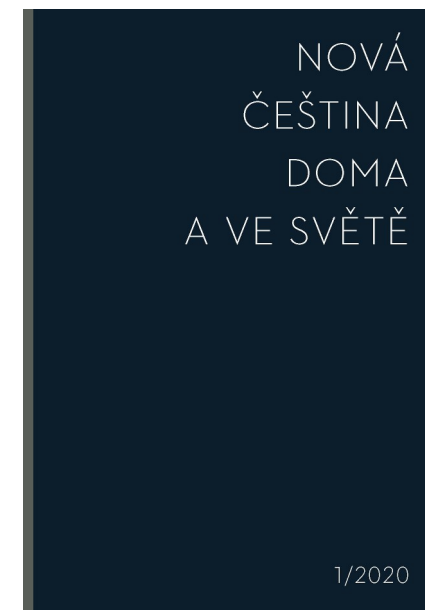
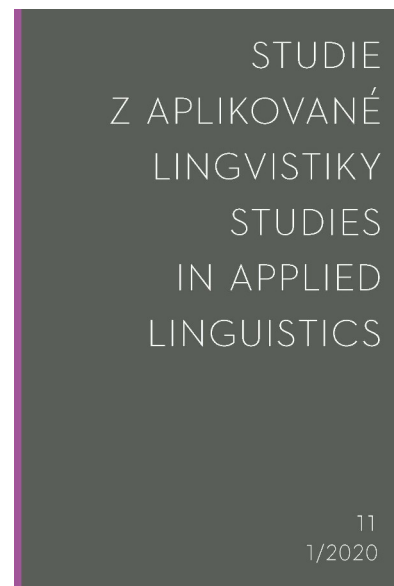
- KARLÍK, P., M. NEKULA, J. PLESKALOVÁ, (eds.) (2016): Nový encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
 - <http://www.czechency.org/>

- Milan Hrdlička
 - Čeština mezi jazyky (2025)
 - Kapitoly z didaktické gramatiky (se zřetelem k češtině jako cizímu jazyku) (2023)
 - Kapitoly o češtině jako jazyku nemateřském (2019)
 - Kapitoly o češtině jako cizím jazyku (2010)
 - Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka (2009)
 - Vo vobecný češtině a jiné příběhy (2015)
 - Bohemistické miniatury (2013)
 - Cizí jazyk čeština (2002)

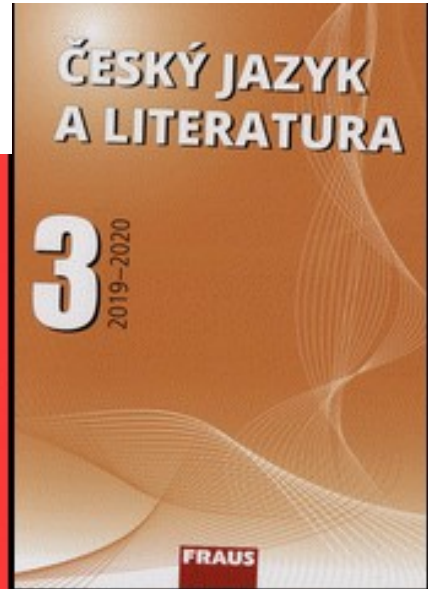
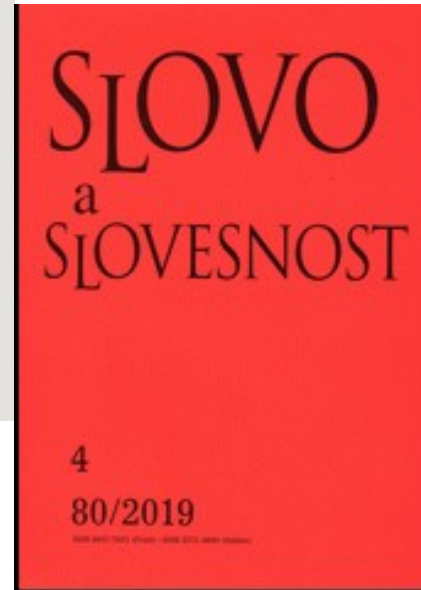
Lingvistické časopisy

- Studie z aplikované lingvistiky (SALi)
- Nová čeština doma a ve světě (NČDS)

Lingvistické časopisy

- Naše řeč (NŘ)
- Slovo a slovesnost (SaS)
- Český jazyk a literatura
- Bohemistika

Elektronické zdroje

- elektronické informační zdroje (EIZ)
 - UKAŽ: <http://ukaz.cuni.cz/>
 - Portál elektronických zdrojů (PEZ): <http://ezdroje.cuni.cz/>
- Český národní korpus (ČNK): <https://korpus.cz/>
 - vyhledávací rozhraní Kontext: kontext.korpus.cz
 - aplikace (WaG, SyD, Kwords, Morfio, Treq, Akalex aj.)

Další elektronické zdroje

- Gramatická příručka a slovníky Lingea (výkladový, synonymický, obrázkový, překladové)
 - nechybujete.cz
 - dict.com
- Automatická analýza jazyka (SketchEngine, NLP)
 - <https://skell.sketchengine.eu/#home?lang=cs>
- Frázová banka akademické češtiny
 - <https://korpus.cz/frazova-banka>